

УДК 344.31

## ТАКТИКА ДОПИТУ ПІДОЗРЮВАНОВОГО В КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕННЯХ ПРО ПЕРЕШКОДЖАННЯ ЗАКОННИЙ ПРОФЕСІЙНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ ЖУРНАЛІСТІВ

Мацола А.А., здобувач  
кафедри кримінального права і процесу  
Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки

У статті з'ясовується сутність допиту підозрюваного як слідчої (розшукової) дії в кримінальних провадженнях, пов'язаних із перешкодженням законній професійній діяльності журналістів. Аналізуються тактичні та процесуальні особливості проведення допиту підозрюваного, вносяться окремі пропозиції з метою підвищення його ефективності.

**Ключові слова:** перешкодження законній професійній діяльності журналістів, Єдиний реєстр досудових розслідувань, слідчий, слідчі (розшукові) дії, допит підозрюваного, показання.

В статье определена сущность допроса подозреваемого как следственного (розыскного) действия по уголовным судопроизводствам, связанным с воспрепятствованием законной профессиональной деятельности журналистов. Анализируются тактические и процессуальные особенности допроса подозреваемого, вносятся отдельные предложения с целью повышения его эффективности.

**Ключевые слова:** воспрепятствование законной профессиональной деятельности журналистов, Единый реестр досудебных расследований, следователь, следственные (розыскные) действия, допрос подозреваемого, показания.

Matsola A.A. TACTICS PIDOZRYUVANOHOU INTERROGATION OF CRIMINAL PROCEEDINGS OBSTRUCTION OF JOURNALISTIC ACTIVITIES

The article revealed the essence questioning the suspect, as the investigation (investigation) of the criminal proceedings relating to obstruction of journalistic activities. Analyzed tactical and procedural features of interrogation of the suspect, made some proposals to improve its effectiveness.

**Key words:** obstruction of journalistic activities, Unified Register of pre-trial investigation, investigator, investigative (detective) of action, questioning the suspect testimony.

**Постановка проблеми.** Розслідування кримінальних правопорушень відбувається за допомогою передбачених законом кримінально-процесуальних засобів пізнання. До них належать насамперед слідчі (розшукові) дії, що проводять уповноважені службові особи з метою збирання, дослідження, оцінки й використання доказів з огляду на принципи процесуального законодавства [1; 2].

Серед слідчих (розшукових) дій, що проводяться в ході розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних з перешкодженням законній професійній діяльності журналістів, допит є одним з основних джерел отримання та перевірки інформації про розслідувану подію.

**Ступінь розробленості проблеми.** Організаційним та процесуальним особливостям проведення слідчих (розшукових) дій присвячено роботи таких учених, як Ю.П. Аленін, В.О. Коновалов, В.С. Кузьмічов, В.Г. Лукашевича, Л.Д. Удалова, Ю.М. Черноус, В.Ю. Шепітько та інших. Проте досліджувана категорія кримінальних правопорушень відрізняється певними особливостями, які визначають і певну тактичну специфіку проведення допитів підозрюваних у перешкодженні законній професійній діяльності журналістів.

Як свідчить аналіз опублікованих праць із цієї проблеми, у теорії кримінального процесу та криміналістики недостатньо уваги приділено особливостям проведення допиту підозрюваного, спрямованого на отримання доказової інформації, що стосується перешкодження законній професійній діяльності журналістів. Існує й низка проблем практичного характеру, які мають свою специфіку як із точки зору вчинення, так із точки зору виявлення та розслідування зазначених кримінальних правопорушень.

**Виклад основного матеріалу.** Процес формування наміру в підозрюваного у вчиненні кримінального правопорушення, передбаченого ст. 171 Кримінального кодексу України (далі – КК України), може розтягнутися на тривалий термін, під час якого в особи виробляється стійке неприязне ставлення до видання або окремих авторів, які пишуть на теми, що стосуються сфери діяльності підозрюваного або безпосередньо його самого. Крім того, зловмисник може заздалегідь планувати вчинення таких дій щодо конкретної особи чи невизначеного кола журналістів та ЗМІ будь-якого виду, наприклад, починаючи власну передвиборчу компанію. Зовсім іншу основу можуть



мати взаємини журналістів та представників військових відомств. Певною специфікою відрізняються випадки перевищення правомірності дій із захисту власної честі та гідності, у яких умисел може виникати раптово або бути відсутній взагалі.

Кожна із цих та багатьох інших можливих ситуацій вимагає попереднього ретельного вивчення матеріалів кримінального провадження, особистих характеристик допитуваних осіб, а також зумовлює необхідність планового підходу до допиту, вимагає особливої уважності слідчого до окремих нюансів поведінки допитуваних.

Тактика допиту багато в чому залежить від того, до якого соціального прошарку належить підозрюваний, яку посаду він обіймає, а також додаткових обставин перешкоджання: наявності кваліфікуючих ознак або поєднання з іншими, більш тяжкими кримінальними правопорушеннями.

Успіх допиту підозрюваного залежить від ретельності його підготовки, яка базується передусім на ретельному вивченні раніше зібраних матеріалів кримінального провадження, а також оперативної інформації. Крім того, доцільно ознайомитися з аналогічними публікаціями (сюжетами, повідомленнями) на цю ж або схожі теми в тому ж або інших засобах масової інформації. Це дає можливість слідчому зрозуміти: чи порушив певні загальноприйняті межі потерпілий, чи мають його дії ознаки віктимної, у тому числі «винної», провокуючої поведінки тощо. Виключно важливо вивчити особу підозрюваного, а також встановити її роль у вчиненні кримінального правопорушення (організатор, підбурювач, посередник, виконавець). Слідчий повинен володіти за можливістю максимальним обсягом відомостей про допитуваного.

У всіх випадках перешкоджання, крім традиційно зібраних відомостей про судимості й негативні якості особи підозрюваного, слідчому необхідно також зібрати інформацію про заслуги, досягнення, а також нагороди та заохочення до трудової (творчої) діяльності. Необхідно, погодившись із темою публікації, що послужила приводом для перешкоджання законній професійній діяльності журналіста, відшукати й ознайомитися з іншими нотатками, статтями, повідомленнями, сюжетами на цю ж саму тему, але які представляють інший (позитивний або, навпаки, критичний), альтернативний погляд на предмет розмови. Доцільно з'ясувати ставлення до того, що сталося, колег по роботі, родичів підозрюваного, а також журналістів. Крім того, слід встановити, чи не виступав підозрюваний у ЗМІ самостійно й зміст цих виступів. Із цією метою оперативним працівникам можуть бути дані відповідні доручення.

Якщо особа раніше притягувалася до кримінальної відповідальності, то в підготовці до допиту слідчому допоможуть архівні матеріали, які дадуть можливість прогнозувати реакцію допитуваного під час слідчої (розшукової) дії, а також можливу поведінку його захисника. Усе це може зайняти досить багато часу, якого слідчий часто не має. Однак до моменту початку допиту підозрюваного (залежно від конкретної слідчої ситуації) слідчий повинен скласти якомога більш повне уявлення про всі обставини, які передували та послужили причиною вчинення цього кримінального правопорушення.

Необхідно враховувати, що під час допиту підозрюваного може скластися конфліктна ситуація: допитуваний стане заперечувати свою причетність до факту перешкоджання, давати вигадані, неправдиві показання або відмовиться від участі в допиті взагалі. У такому разі необхідно долати негативний настрій шляхом приведення сильного аргументу, здатного зруйнувати скептичне ставлення до перспективи дачі показань. Наприклад, доцільно роз'яснити допитуваному підозрюваному можливість притягнення до передбаченої законом відповідальності самого журналіста, якщо за результатами допиту будуть виявлені ознаки порушення законодавства про засоби масової інформації або адміністративного чи навіть кримінального закону. Однак така можливість надається слідчому тільки за умови серйозної попередньої підготовки до проведення слідчої (розшукової) дії.

У кожному разі, а під час підготовки до допиту особи, яка має вищу освіту, займає керівну посаду та наділена владними повноваженнями, слідчому тим більше необхідно ретельно підготуватися до майбутньої слідчої (розшукової) дії. Якщо на якомусь етапі пріоритетним завданням є встановлення психологічного контакту з підозрюваним, то неохайний вигляд кабінету або самого слідчого, безлад на його робочому столі, неакуратне та безграмотне ведення протоколу, розв'язний тон і погана витримка допитуваного можуть викликати виразно негативну реакцію того, хто з'явиться на допит. І, навпаки, ввічливе (але досить жорстке) ведення бесіди, уважне ставлення до віку та заслуг допитуваного, грамотна мова й логіка поставлених питань здатні налаштувати такого підозрюваного на спілкування з «рівним собі» і, залишивши думку про безкарність, дати правдиві показання.

Спектр тактичних прийомів, що застосовуються в ході допитів досить широкий і різноманітний. У нашому випадку для отримання правдивих показань доцільно використовувати такі методи.

Під час затримання підозрюваного допитувати його негайно, поки він не встиг отямитися й вибудувати логічний ланцюжок неправдивих показань. Згодом у результаті роботи захисника та власного осмислення підозрюваний може відмовитися від раніше даних показань, заявивши про тиск на себе. Для попередження такої ситуації необхідно негайно після отримання початкових показань підтвердити їх шляхом проведення обшуку, допитів інших осіб, що мінімізує ефект відмови. Ідеться про ситуацію, коли є підстави припускати наявність «винних» дій із боку потерпілого-журналіста. Якщо перешкодження стало наслідком порушення журналістської етики або законодавства про ЗМІ, то роз'яснення перспектив справедливого покарання журналіста допоможе слідчому встановити контакт із допитуваним.

Крім того, показання необхідно фіксувати за допомогою технічних засобів: відео-, аудіозаписи, що дозволить надалі уникнути звинувачень у тиску або фальсифікації отриманих у ході допиту даних.

У разі, якщо перешкодження здійснювалось у співучасті, слід допитувати насамперед осіб, які виконували другорядну роль: не брали участі в застосуванні насильства, не висловлювали погроз тощо. Це можуть бути особи, які були обізнані про злочинний характер дій, здійснених щодо журналіста, але погодилися «приїхати для виду» зі злочинцем на зустріч із журналістом, забезпечуючи його «охорону»; виконати певне доручення (передати якісь предмети, привезти журналіста на зустріч) тощо. Дані особи передусім можуть розраховувати на поблажливість й із цією метою, як правило, схильні давати більш повні та правдиві показання, сприяючи розслідуванню.

Доцільно пояснити допитуваному можливість стати жертвою наклепу інших співучасників або самого потерпілого, який може «приписати» йому інші епізоди перешкодження, факти примусу. Пред'являючи вже отримані показання інших осіб, можна домогтися спроби допитуваного дати показання хоча б із метою звести до мінімуму свою роль у вчиненому. Не рекомендується відкривати допитуваному невідомі йому факти нападу на журналіста, заподіяння шкоди його здоров'ю внаслідок психічного насильства тощо. У таких випадках особа також більш схильна до відвертої бесіди зі слідчим, не чекаючи викриваючих показань інших учасників кримінального провадження.

Доцільно використовувати й інші психологічні прийоми. Слідчий може навести приклад (підготувавшись заздалегідь) неправомірних дій журналіста, випадок поширення відомостей, що не відповідають дійсності, розповісти про рішення суду, зобов'язати

редакцію ЗМІ опублікувати спростування відомостей, що ганьблять певну особу тощо. Якщо під час підготовки до допиту з'ясувалося, що підозрюваний (або його знайомі, друзі, родичі) уже мав досвід захисту своїх інтересів у суперечці зі ЗМІ в порядку цивільного судочинства, доцільно обговорити з ним цей випадок. Розпитати про причини «програшу» процесу, поговорити про те, що ЗМІ дуже складно притягнути до відповідальності, про некомпетентність багатьох журналістів, упередженість «журналістських розслідувань», «однобокість» їх матеріалів і тощо. Можливо, співчутливе ставлення слідчого до конфліктної ситуації та ролі в ній підозрюваного викличе його відвертість.

Допитуваному, який займає відповідальну посаду, доцільно поставити питання про його трудову діяльність, його заслуги та про те, як і ким вони були відзначені. У цьому випадку обізнаність слідчого про особу такого підозрюваного, неглибока повага до його досвіду й заслуг допоможе подолати його переконаність у несправедливості ставлення до нього, незаслужених звинувачень і неможливості відновити його добре ім'я.

Якщо ж така особа, задіявши важелі особистих зв'язків чи службові повноваження, намагалася чинити тиск на слідство, то вельми ефективним буде викриття його в цих вчинках. Слідчий може розповісти допитуваному про спробу втручання в процес розслідування з боку будь-яких високопоставлених осіб, про свою (або свого керівництва) реакцію на ці спроби. Досить ефективним є використання доказів таким чином, щоб у підозрюваного склалося перебільшене уявлення про обізнаність слідчого. Спіратися слід насамперед на інформацію, отриману оперативним шляхом, і результати проведених раніше слідчих (розшукових) дій.

Постановка питань за окремими точно встановленими даними дозволить спонукати допитуваного до думки, що слідчий має достатньо повну доказову інформацію. Застосовуються такі тактичні прийоми пред'явлення доказів: роздільне пред'явлення різних доказів за наростаючою або починаючи з головного аргументу; одночасне пред'явлення всієї сукупності зібраних доказів; пред'явлення спочатку непрямих, потім прямих доказів; пред'явлення доказів ніби ненароком, мимохідь; надання особі можливості самостійно вивчити докази своєї вини; пред'явлення доказів із демонстрацією можливості техніко-криміналістичних засобів із виявлення прихованих слідів кримінального правопорушення; інші методи, широко досліджені в науковій криміналістичній літературі [3; 4].



Згідно із загальним правилом пред'являти доказ не слід доти, доки підозрюваний не допитаний про всі обставини, що цікавлять слідство й пов'язані із цим доказом. Тільки отримавши й зафіксувавши за підписом підозрюваного всі отримані пояснення, слід пред'явити доказ, наявність якого допитуваному доведеться якось пояснювати. Так, наприклад, якщо підозрюваний заперечує своє знайомство з журналістом, то ефективним буде пред'явлення його ж записної книжки з його номером телефону або аудіокасети з автовідповідача (диктофона) журналіста із записом розмови з допитуваним.

Іншим дієвим методом допиту із застосуванням доказового матеріалу, є так зване «фонове» подання доказів. Цей метод заснований на особливостях психіки, яка не дозволить відчувати себе комфортно під час демонстрації певного предмета, до якого допитуваний має безпосереднє відношення. Наприклад, до початку допиту на видному місці й у зовсім звичайному положенні може бути розміщена записка в розгорнутому вигляді, яку залишив підозрюваний, що містить погрози на адресу журналіста чи його сім'ї. Її слід розташувати так, щоб вона легко впізнавалась і навіть читалася допитуваним, якщо це не суперечить цілям допиту. Такі ж дії можуть бути здійснені з аудіока세트ю чи відеокасетною подібного змісту, яка знайома допитуваному. Можуть використовуватися відомі йому диктофони, автовідповідачі, відеокамери, які він використовував, міг спостерігати в руках або вдома в потерпілого чи інших осіб, на яких чинився вплив. Крім того, можна розмістити на столі декілька папок із наклеєним на їх корінці прізвищем допитуваного або архівні справи, що стосуються його кримінального минулого. Ці предмети покликані створити ілюзію повної поінформованості слідчого, а для допитуваного – ускладнити дачу неправдивих показань щодо, наприклад, наявності та характеру висловлених ним погроз, обставин його біографії тощо [5, с. 177].

Під час дачі показань підозрюваний може використовувати такі способи дачі неправдивих показань: повністю заперечувати свою участь у примушуванні журналіста; заперечувати сам факт примусу, пояснюючи все «добровільністю» дій працівника ЗМІ; визнавати вину частково, заперечуючи, наприклад, факт психічного тиску (залякування) або нанесення побоїв журналісту чи пошкодження його майна; покладати всю відповідальність на себе з метою захистити від кримінальної відповідальності інших осіб і навпаки.

Якщо особа відмовляється від дачі показань або повідомляє вигадані відомості,

слідчий повинен з'ясувати мотиви такої поведінки. Необхідно роз'яснювати, що, категорично відмовляючись від дачі показань, допитуваний одночасно позбавляє себе можливості дати й виправдувальні відомості, порушуючи власне право на захист, оскільки суд не зможе врахувати обставини, що пом'якшують відповідальність.

Для подолання відмінностей у послідовності даних показань можна застосовувати такий метод: ретельно протягом серії допитів у числі інших ставити одні й ті ж питання та порівнювати потім отримані на них відповіді з метою виявлення будь-якої невідповідності. Ці відмінності в показаннях підозрюваному згодом пропонується пояснити та дати правдиві показання.

Цілоком можлива ситуація, у якій виконання найбільш небезпечних форм перешкоджання (насильства) було доручено кільком виконавцям із числа осіб, які мають судимість і ведуть відповідний спосіб життя, а також членам певного злочинного угруповання.

У цьому випадку під час допиту підозрюваних-співучасників кримінального правопорушення їм можуть бути поставлені питання, спрямовані на встановлення даних про особу співучасників та їх ролі у вчиненні кримінального правопорушення. У такому разі дуже велика ймовірність виявлення ознак інших кримінальних правопорушень, що характеризують спеціалізацію цієї злочинної організації. Якщо підозрюваний категорично відмовляється від дачі показань, на проведенні цієї слідчої (розшукової) дії необхідно настояти та забезпечити її здійснення наданими законом засобами. У цьому випадку слідчий має можливість роз'яснювати процесуальні права та обов'язки підозрюваного, донести до нього викривальну позицію слідства, документально зафіксувати факти відмови давати показання (закріплюючи в протоколі відмову давати показання з конкретних питань слідчого, а також підписувати протокол) можливості дати показання за реабілітуючими обставинами тощо.

**Висновки.** Підводячи підсумок, відзначимо, що допит – ключова слідча (розшукова) дія під час розслідування будь-якого кримінального провадження. Цим пояснюється необхідність ретельної підготовки до його проведення. Специфіка розслідування фактів перешкоджання законній професійній діяльності журналіста полягає в тому, що на підготовчій стадії в розпорядженні слідчого, як правило, знаходиться велика кількість інформації, яку необхідно вміти проаналізувати та правильно використовувати надалі. Допит буде тим ефективнішим, чим більше часу слідчий зможе

приділити ознайомленню з повідомленнями різних ЗМІ на ту ж тему, що й інформація, до поширення (відмови від поширення) якої примушували журналіста. Крім того, слід проаналізувати матеріали, які можуть бути надані контролюючими та реєструючими державними органами, громадськими організаціями, свідками.

Ще один важливий висновок полягає в тому, що в таких кримінальних провадженнях можуть знадобитися допити бізнесменів, високопосадовців, чиновників. Це обумовлює певну, описану нами вище, специфіку в роботі слідчого з такими підозрюваними. Саме у зв'язку із цим досить перспективним є й широке використання слідчим рекомендованих психологічних прийомів ведення допиту.

#### ЛІТЕРАТУРА:

1. Белкин Р.С. Тактика следственных действий / Р.С. Белкин, Е.М. Лифшиц. – М. : Новый юрист, 1997. – 176 с.
2. Черноус Ю.М. Слідчі дії: поняття, сутність, напрями розвитку та удосконалення : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.09. / Ю.М. Черноус. – К., 2005. – 16 с.
3. Селиванов Н.А. Руководство для следователей / Н.А. Селиванов, В.А. Снетков. – М. : Инфра-М, 1997. – 732 с.
4. Образцов В.А. Выявление и изобличение преступника / В.А. Образцов. – М. : Юристъ, 1997. – 336 с.
5. Терновский Р.Б. Расследование воспрепятствования законной профессиональной деятельности журналистов : дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.09 / Р.Б. Терновский. – Сургут, 2003. – 243 с.